

Tardor 2017

Conversa amb Vimala Devi

Montserrat Franquesa

Hem quedat diumenge a la tarda. Cau el dia i, com que la tardor és avançada, gairebé és fosc. Els carrers de l'Eixample són tranquils i arribem a la cita puntuals. Vimala Devi (Goa, 1932) triga a obrir; li costa arribar a la porta amb l'ajut del caminador. Entrem fins a la sala d'estar, envoltada de prestatgeries, a través d'un passadís també farcit de llibres i ens disposem a conversar amb l'escriptora, poeta i traductora portuguesa d'origen indi establerta a Barcelona des dels anys setanta. Parla un català ric i dolç, amarat d'accent portuguès, però en veure-la hem exclamat *Saluton!* en esperanto, per trencar el gel i acarar millor el record de Manuel de Seabra.

Canviar el món amb la literatura

Abans de seure ens ensenya amb satisfacció la darrera obra que va escriure Manuel, el seu marit: *Os revolucionários* (Lisboa, 2012). És un volum de biografies de personatges històrics que han volgut canviar el món. «En Manuel volia canviar el món amb la literatura. Sempre em deia: si no lluitem, el món no canviarà.» Tot una declaració de principis, per començar la conversa. Amb el dolor del traspàs encara recent, insisteix en el llegat que més valora de l'escriptor i l'intel·lectual: «El dia de l'homenatge a l'Ateneu encara no estava preparada per a parlar i tan sols vaig dir que en Manuel va obrir vies plurals amb la literatura. Creia que així, cadascú d'acord amb les seves tendències, podia seguir la seva via». I continua: «Ha estat un home d'aquest segle, amb una visió plural del món. La meva felicitat és haver conegut un home com ell, un home complet pel seu comportament.»

Ens explica que es van conèixer «gràcies a una amiga, a Lisboa. Hi vaig arribar amb vint-i-quatre anys, per poder estudiar; ja hi estudiaven dos germans meus». La seva família és originària de Goa, colònia portuguesa de l'Índia, i a hores d'ara els lligams familiars els té tots a Lisboa. «Vaig arribar a Portugal l'any 1958 i ens vam casar el 1959.» Aviat es van traslladar a Londres perquè Manuel va trobar feina a la BBC gràcies a un anunci. Un cop a Londres, ella també hi va treballar «per a la secció d'art i lletres; anava a totes les galeries de Londres, visitava totes les exposicions i feia crítica per a l'emissió en portuguès». Els anys a Anglaterra van ser molt enriquidors i tot anava bé, fins que «al cap de vuit anys en Manuel va tenir una proposta de la BBC: li oferiren la nacionalitat anglesa per a poder obtenir un càrrec important». Però ell no estava disposat a renunciar al compromís amb la ploma, ho va tenir clar de seguida. «Em va dir: jo no soc un funcionari, soc un escriptor, i des que he vingut aquí que no he escrit ni un llibre... Tu què en penses? Comencem de zero? I això que allí hi teníem un *flat* molt bonic, que havia estat de Peter Sellers, l'actor!», exclama rient. «El vam vendre i vam tornar a Lisboa, al nostre apartament de vacances. I vam començar de zero.»

Llegir, escriure i traduir a quatre mans

A Londres Devi va poder llegir molt, sobretot en anglès. «Penso que tots els països tenen bona literatura. El primer llibre que en Manuel em va recomanar va ser *La muntanya màgica*, de Thomas Mann. Ell l'admirava molt i el vaig llegir en anglès, a Londres.» En aquells anys, mentre ella començava a escriure i a publicar poesia, es van dedicar conjuntament a una singular aportació a la literatura universal, els dos volums de *A literatura indo portuguesa* (Lisboa, 1971); «per tirar endavant aquell projecte vaig viatjar sovint entre Londres i Lisboa per fer recerca».

De retorn a Lisboa van tenir sort: «Una editorial va proposar a en Manuel de traduir els clàssics russos, amb un sou mensual.» Fou llavors que elaborà diverses antologies «entre les quals hi havia la catalana» i van tenir l'oportunitat de venir a Barcelona «una mica abans de la Revolució dels Clavells. Després d'aquella revolució tot va canviar, i fins i tot l'editorial d'en Manuel va tancar, però sortosament a Barcelona l'Enciclopèdia Catalana ens va encarregar els diccionaris». Es refereix als diccionaris català-portuguès i portuguès-català. «En aquella època jo no sabia gaire català i en Manuel em donava les frases, jo les anava traduint i ell ho revisava tot. Així el vaig aprendre, el català; per a aprendre'l em va servir el diccionari».

Devi i Seabra han publicat traduccions al català de l'anglès i del portuguès, i ella ha signat en solitari un bon nombre de títols de literatura juvenil: «Van ser encàrrecs i en Manuel sempre em revisava el català quan la traducció la feia jo, però en realitat tot ho fèiem junts, fins i tot l'obra de creació.» Agafem de la prestatgeria l'exemplar del *Llibre del desfici* (Barcelona, 1990), de Fernando Pessoa, que signen tots dos. Recorda la grandesa de l'autor i la voluntat que tenien de fer-lo arribar al català més que no pas les dificultats de la traducció.

Prosa i poesia autotraduïda

L'obra de Devi ha estat traduïda al francès, a l'italià, al concani, a l'alemany i a l'anglès i forma part de diverses antologies. El llibre de contes curts *Monsó* (Vilanova i la Geltrú, 2002) el va traslladar ella mateixa del portuguès original al català. Confessa que no li resultà complicada l'autotraducció del recull, les narracions del qual contenen molts matisos de l'univers colonial i són plenes de ressonàncies familiars. «Vaig viure a Goa fins a vint-i-quatre anys i en conservo molts records intactes!». Tot i que fa vida en català, ara rumia tornar a viure a Lisboa, on té la família més propera i també els parents de Manuel.

Pel que fa a la poesia, ens mostra satisfeta la publicació bilingüe en portuguès i català que porta per títol *Éticas-ètiques* (Barcelona, 2000). Referents significatius encapçalen els poemes: Moravia (un dels seus preferits, pels seus valors ètics), Kerouac, Auden, Sartre, Pavese, Quasimodo, entre d'altres, i també Auld, és clar. Devi ha escrit poesia en català, castellà, portuguès i en esperanto, l'idioma que també compartien: «A vegades en Manuel em deia, au, va, parlem en esperanto!, però entre nosaltres dos jo no m'hi trobava», diu rient. Seabra va mantenir sempre vius els ideals esperantistes de respecte, solidaritat i igualtat lingüística. L'important fons bibliogràfic que encara té a casa segurament serà dipositat al Museu d'Esperanto de la Biblioteca Nacional d'Àustria, a Viena.

Parlem dels valors que comporta el fet de parlar i de pensar en la llengua de Zamenhof. «Considero que és una llàstima; el sistema capitalista ho va dominar tot i veig que aquella humanitat que nosaltres volíem potser no arribarà. Al final en Manuel era molt pessimista.»

Ingressat a l'hospital i afectat per diverses malalties, Manuel de Seabra va morir a Barcelona el 22 de maig. Però el compromís de canviar el món per mitjà de la literatura i de bastir ponts entre les diverses parles perdurarà en les seves obres i traduccions.

Ens n'anem amb la promesa de retrobar-nos, un altre dia, en una terrassa per fer un cafè i continuar parlant de llibres, de la vida i del Manuel.